

УДК 821.161.3 – 1.09

Наумович Владимир

Александрович

кандидат филологических наук,
доцент кафедры белорусского языка
и литературы

Минский государственный
лингвистический университет
г. Минск, Беларусь

Vladimir Naumovich

PhD in Philology,

Associate Professor of the Department
of Belarusian Language and Literature
Minsk State Linguistic University

Minsk, Belarus
swat44@tut.by

**ВЕРЛІБРЫ МАКСІМА ТАНКА
Ў КАНТЭКСЦЕ СУСВЕТНАЙ ПАЭТЫЧНАЙ ТРАДЫЦЫІ**

**MAXIM TANK'S VERS LIBRE
IN THE CONTEXT OF THE WORLD POETIC TRADITION**

В статье раскрывается вклад известного белорусского писателя Максима Танка в развитие новой в XIX–XX столетиях поэтической жанровой формы – свободного стиха, или верлибра. Верлибры М. Танка не стали препятствием на пути обновления поэти-

ческой формы, никак не были «отягощены» формальными рудиментами конвенционного стихосложения. Писатель поднял свободный стих, верлибр, на новую ступень идейно-художественного осмысления действительности, открыл его новые потенциальные возможности, отразил с помощью верлибра красоту и необыкновенность самого человека, патриотизм и преданность родной и горячо любимой Беларуси. За народным поэтом последовала целая плеяда творцов: Р. Бородулин, А. Вертинский, Я. Сипаков, А. Рязанов, М. Стрельцов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: *верлибр; поэзия; Максим Танк; мировая поэтическая традиция.*

The article discusses the contribution of the Belarusian national poet Maxim Tank to the development of a new poetic genre form, which is free verse in the context of the works of famous European and American authors. The article emphasizes the poignancy of the poet's vision, and poetic imagery, the plasticity of his verse, as well as his philosophy, depth of thought, the discovery of the national code of Belarusians, deep patriotism, veneration of natural elements and love for his motherland – Belarus.

К e y w o r d s: *vers libre; poetry; Maxim Tank; world poetic tradition.*

Максім Танк – паэт еўрапейскага і сусветнага маштабу. Яго творчасць і дасягненні, асабліва ў асваенні і развіцці новых жанравых форм, нельга пераацаніць. Урадзэнец Нарачанскага краю (в. Пількаўшчына Мядзельскага раёна), ён літаральна ўварваўся ў беларускую, найперш заходнебеларускую паэзію. Такі яркі, іскрысты поспех твораў маладога паэта даваў мажлівасць смела, але з іроніяй засведчыць, што заходнебеларускі народ з «крэсаў усходніх» у сваім памкненні да ўз'яднання з беларусамі ўсходняй часткай адзінай краіны, распалавіненай «па-жывому» і без удзелу самога народа, быў «разарваны», і тыя раны смыляць, баляць, што гэты народ Заходняй Беларусі меў на сваім духоўным узбраенні магутную зброю, але якую? Паэзія Максіма Танка баявой сілай уздымала народ да змагання (паўстанне нарачанскіх рыбакоў), заклікала не скарацца паланізацыі, гарнуцца да свайго нацыянальнага, трывалага беларускага караня.

М. Танк як паэт фарміраваўся пад уздзеяннем польскага рамантызму ў яго школьным варыянце (за актыўную рэвалюцыйную дзейнасць творца неаднаразова выключаліся з Радашковіцкай і Віленскай гімназій), а таксама моцна адчуваючы ўздзеянне масавай творчасці «з-пад саламяных стрэх». Гэта была масава-дэмакратычная паэзія (масава не ў значэнні колькасці паэтаў, але ў сэнсе выяўлення настрояў працоўнага люду). Асаблівы уплыў на паэта зрабіла творчасць М. Васілька, П. Пестрака і В. Таўлая. Друкавацца пачаў ён з самавыдавецкага часопіса «з-за турэмных крат», што выходзіў у турме на Лукішках у Вільні, які так проста і называўся – «Пралом». Як пралом у турэмнай сцяне, рукапісны часопіс у 1932 г. ён выдаў разам з паэтам Я. Гарохам, аздобіўшы вокладку ўласнымі малюнкамі [1, с. 16].

Трыма зборнікамі паэзіі ўвайшоў М. Танк у літаратуру Заходняй Беларусі – «На этапах» (1936), «Журавінавы цвет» (1937), «Пад мачтай» (1938) і паэмай «Нарач» (1937). Усе тыя зборнікі раскрываюць асноўны вектар станаўлення творчай індывідуальнасці. Першы зборнік – паэзія змагання, «турэмная лірыка», што загучала з-за лукішкоўскіх крат, «паэзія бунту», пратэст.

У зборніку «Журавінавы цвет» вершы зашыфраваныя, у іх бачыцца заглыбленне ва ўнутраны свет чалавека, у яго псіхалогію, тут ужо назіраецца ўзмацненне чалавеказнаўчага зместу, праяўляецца глыбіня «чалавечага ў чалавечым».

Трэці зборнік – «Пад мачтай» – меў філасофскае гучанне. Пад карабельнай сасной, як пад мачтай, адчуў сябе лірычны герой паэзіі М. Танка, на велізарным зямным караблі, зямным шары, на якім чалавецтву «плыць» удалячынь, у Сусвет. Тут якраз праявіліся тыя рысы паэзіі М. Танка ў галіне свабоднага верша – верлібра, якія стануць вызначальнымі, істотнымі ва ўсёй творчасці паэта.

Прага да свабоды, братэрства жывіла ўсю творчасць і само жыццё паэта, што і спарадзіла ў яго творчасці новую і нязвычайную для беларускай літаратуры жанравую форму верша – верлібра. Менавіта са зборніка «Пад мачтай» (1938) малады тады яшчэ паэт пачынае свой доўгі пакручасты шлях да прызнання ў паэзіі, звяртаецца да свабоднага верша.

Верлібр (франц. *vers libre* ‘свабодны верш’) заняў трывалае месца ў амерыканскай і еўрапейскай літаратурах, найперш, англамоўнай. Свайму распаўсюджанню верлібр абавязаны ў XIX стагоддзі Ф. Гёрдэрліну, У. Уітмену, Ж. Лафаргу, А. Рэмбо, С. Крэйну [2, с. 32]. Упершыню тэрмін *верлібр* увёў у літаратуразнаўчы ўжытак французскі паэт і крытык Г. Кан, які так назваў свабодны верш ў прадмове да сваёй кнігі «Першыя вершы» ў 1882 годзе. Здавалася, можна было б падумаць, што верлібр, альбо свабодны верш – лёгкае захапленне пачынаючых паэтаў. Але гэта не так. Р. Олдзінгтан пісаў: «Мы не настойваем на тым, што верлібр – адзіны метада стварэння паэзіі, але мы адстаіваем права і свабоду пісаць такім чынам». Р. Олдзінгтан дзеля большай перакананасці і заглыбленай матывацыі называе новых маладых і надзвычай амбіцыйных імажыністаў, якія захапляліся свабодным палётам думкі і фантазіі у вершах, гэта Флінт, Дуліт, Паўнд, Х’юм [2, с. 87].

Карані свабоднага верша-верлібра мы знаходзім яшчэ ў японскай паэзіі, у творчасці Ісікава Такубоку, верш якога выдатна імітаваў Максім Багдановіч, а таксама паэта XVIII ст. Мацуа Басё. У японскай паэзіі гэта выявілася ў такіх жанравых формах, як «танка» – манастрафічны пяцірадковы нерыфмаваны верш, а таксама «хоку» альбо «хайку», у якіх адсутнічае рыфма, але захоўваецца пэўная колькасць складоў у вершарадах, (так, у 1 і 3 захоўваецца пяць, у другім – сем).

Сёння, у пачатку XXI ст. назіраецца ледзь ці суцэльнае захапленне, асабліва сярод маладых пачынаючых генеяў, новай і арыгінальнай жанравай формай – *свабоднага верша*. У адрозненне ад канвенцыйных вершаў (г. зн. вершаў, якія маюць абавязковыя прыкметы паэтычнай формы – метр, рыфма ці хоць адзін з іх, напрыклад, рытм, інтанацыю), свабодны верш мае большы прастор для фантазіі, пабудаваны на жывой і будзённай канкрэтыцы, на асацыяцыях, вобразах, дэталях. Свабодны верш характарызуецца большай аналітычнасцю, філасофіяй, псіхалагічнай заглыбленасцю з апорай на змест, думку, пачуццё.

Прыкметы свабоднага верша мы знаходзім у малітваслоўнай літаратуры беларускага і рускага народаў, у «Бібліі», у прадмовах і пасляслоўях шматлікіх скарынаўскіх выданняў, які адным з першых даў прыклады беларускага і ўсходнеславянскага вершадрукавання. «Не капай, Мардахею, другому яму, сам увалішся в ню», – перадаваў у адным са сваіх вершаў Ф. Скарына вядомую біблейскую прытчу [3, с. 6]. Адзнакі свабоднага верша мы сустракаем у патрыятычным прызнанні вядомага сына купца з зямлі Полацкай – калыскі беларускай дзяржаўнасці, які першым асвойваў новыя гарызонты Еўропы. Прызнанне, якое гучыць шчыра і пранікліва, не можа пакінуць нікога раўнадушным: «Понеже от прирождения звери, ходящие в пустыни, знают ямы свои, птицы, летающие по воздуху, ведают гнезда своя, рыбы, плавающие по морю и в реках, чувят виры своя, пчелы и тым подобные боронят ульев своих. Такмо и люди, и где зародилися, и ускармлиены суть по бозе, к тому месту великую ласку имають», – пісаў Ф. Скарына ў прадмове да кнігі «Юдзіф» [3, с. 24].

Дзякуючы свайму мастацкаму таленту М. Танк заваяваў выключнае месца ў сусветнай паэзіі, яго імя стаіць у шэрагу выдатных мэтраў верлібра, такіх як – П. Неруда (Чылі), Я. Рыцас (Грэцыя), В. Незвал (Чэхія), А. Лундквіст (Швецыя), П. Элюар і Ж. Прэвер (Францыя), а таксама А. Фет у рускай, Г. Гейнэ ў нямецкай, Р. Кіплінг у амерыканскай літаратурах.

Родапачынальнікамі верлібра ў беларускай літаратуры можна лічыць Я. Купалу («А хто там ідзе?») і М. Багдановіча («Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы» – 1915 г.). Верлібр распаўсюджаны ў творчасці Я. Сіпакова, А. Лойкі, А. Разанава, А. Вярцінскага, В. Зуёнка, П. Макаля, М. Стральцова, С. Дзяргая.

У сістэме танкаўскай паэтыкі выразна праступаюць асноватворныя, падвалінныя, канцэпты: родны край, зямля, Беларусь, Нарач і сосны над Нараччу. У вершы-верлібры «Нарачанскія сосны» пісьменнік нібыта абагаўляе дрэвы, жывых істот, вецер. *Яны калышуцца//з асмаленымі кронамі,//з залітымі жывіцай/ ранами ад куль. Я нават будучы глухім,//між тысяч сосен/адрозніў бы іх пошум,//і, нават будучы сляпым,//абняўшы ці пацалаваўшы,//іх пазнў бы* [4, с. 325].

Бацькоўская зямля для паэта заўсёды і ўсюды – тое намоленае месца, храм для душы, куды ён вяртаецца ў снах, з вялікіх і малых дарог. У вершах выяўляецца «тэндэнцыя на заямленне», па вобразным выказванні беларускага літаратуразнаўцы і крытыка М. Арочкі [5, с. 18]. Гэтым свабодны верш-верлібр адрозніваецца ад такіх жа вершаў заходнеўрапейскіх і амерыканскіх паэтаў, творы якіх у многім фантазмагарычныя, неакрэсленыя па думцы, міфалагічныя.

Думаецца, што верш-верлібр патрабуе іншай канцэнтрацыі думкі і пачуцця, іншай ментальнасці, адметнага падыходу да жыцця, чалавека, прыроды і часу. У верлібры іншы паэтычны Сусвет. «Гармонія слова, якая нараджаецца са сплаву думкі і пачуцця – вось што такое верлібр» [3, с. 323].

Максім Танк – паэт-наватар. Нацыянальны код паэзіі выразны: родная старонка Пількаўшчына, Нарачанскі край, любая беларуская зямля, вецер над возерам і лесам, хлеб на стале, хата, «пакрытая крыламі ластаўкаў», вокны «зашклёныя вачамі блізкіх», «парог, вычасаны з ўспамінаў» усіх тых, хто пераступаў у хату, «дзверы на завесах цвыркуновай песні», «сосны ля дому», поле, «накрытае рунню», зорнае неба ў студні, рацэ і азёрах, дарога, якая просіць цішы, лес з ранішняй імжой, людзі і праца – вось вобразы паэтавай песні. М.Танк – паэт глыбокага філасофскага складу [3, с. 376]. Свет верша-верлібра – складаны. Гэта паэзія пазнання добра і зла, паэзія пазнання свету і чалавека ў свеце, даверу, гуманнасці, маральнай чысціні, спакою і цвёрдай грамадзянскай пазіцыі, магутнасці духу. Глыбокім ідэйна-мастацкім зместам, вострай праблематыкай, маральна-этычнай напоўненасцю характэрызуецца зборнікі «Мой хлеб надзённы» (1962), «Глыток вады» (1964), «Хай будзе святло» (1972), «Дарога, закалыханая жытам» (1976), «За маім сталом» (1984). Верлібр у пералічаных кнігах паэзіі дамінуе, складае асноўную і стрыжнявую эстэтычную іх скіраваннасць. Прагу духоўнасці, сугучнасць святла, хараства, дабрыні і маралі выклікаюць верлібры паэта. *Той, хто дрэва садзіў, // Будзе веснім іх цветам, // Той, хто сеяў зярно, // Жытам закалосіцца; // Хто спагадай дзяліўся; // Ажыве ва ўспамінах; // Хто склаў песню народу, // Яе рэхам уваскрэсне* [3, с. 334]. Настаўніцтва і прароцтва складае аснову філасофскай паэзіі класіка.

Здзейсненае паэтам вартае глыбокай увагі літаратурнай крытыкі. А самае галоўнае, паэзія М. Танка носіць прыкметныя рысы сусветнай класікі, гэта літаратура агульначалавечага гатунку [5, с. 16]. Крытыкі часта паўтаралі, што для беларускай мовы верлібр складаны, ён не прыжывецца, не зойме таго становішча, якое ён мае ў заходніх літаратурах. М. Танк браў прыклад са сваіх калег па пяру, якія шукалі новыя жанравыя формы верша (Уолт Уйтмен, зборнік паэзіі «Лісце травы»), ён стаў упоравень з многімі тварцамі іншых народаў. Паэт шырокага творчага дыяпазону, ён сваімі творами ўпісаўся ў кантэкст сусветнай паэтычнай традыцыі, стаўшы прызнаным мэтрам верлібра.

У творчасці паэта М. Танка другой палове ХХ ст. верлібр стаў ледзь не адзінай формай мастацкага спасціжэння рэчаіснасці.

Паэзія – фотаздымак нябачага. «Сто нябачных фотаздымкаў ноччу зняў на памяць гром», – напісаў Я. Яўтышэнка [6, с. 11]. Верш-верлібр – гэта фотаздымак нябачнага, рытмы нашага сэрца, хадзьбы, дыхання, біцця крыві ў жылах. Нездарма верлібры М. Танка так цудоўна перадаюць чалавечую працу, ледзь народжанае пачуццё, дынаміку нашага штодзённага існавання. Паэт сучасны ў развагах, час – яго галоўны сааўтар і герой яго паэзіі, «святога рамяства».

Свет лірычнага верша – складаны. Яго не выкажаш адной фразай. Здавалася, што тое ж самае можна сказаць прозай. Верлібр нагадвае прозу, толькі адрозніваецца графічнай будовай, інтанацыяй, свабодным дыханнем, дынамікай пачуцця.

*Парог, вычасаны з успамінаў,
Застаўся за мною;
Дзверы на завесах цвыркуновай песні,
Асталіся за мной.
Вокны, зашклёныя вачыма блізкіх,
Асталіся за мной.
Хата, пакрытая крыламі ластавак,
Асталася за мной.
Як жа мне не азірнуцца назад,
Нават, калі б я застыў слупам солі [4, т. 4, с. 145].*

Але, несумненна, што прозай пра гэта ўжо сказана і не аднойчы, але не тое і не так, тут зусім іншы драматызм пачуцця, іншая энергетыка слова. Верлібр-верш – экспромт, аналітычны, філасофскі, імправізацыйны, эксперыментальны, інтанацыйны, скіраваны да самога чалавека, да яго самапазнання, самавызначэння і самасцвярджэння

Абагульняючы характар верша-верлібра носіць часам разгорнутую маральную праграму дзеяння, стану душы асобы, адносіны да акаляючага свету, меру паводзін, сістэму светаразумення і светабачання праз самапазнанне-самавыяўленне і самасцвярджэнне. Такім, напрыклад, з’яўляецца верш-верлібр «Прайсці праз вернасць», які даў назву аднаіменнаму зборніку паэта. Гэта поўны філасофіі і мудрасці верлібр. З усіх сімвалаў жыцця і дзеяння асобы паэт, здавалася, выбірае самыя яркія, характэрныя для часу і вечнасці: «агонь, вадуг і медныя трубы». Чаму менавіта іх? Верагодна, таму, што гэта самыя галоўныя стыхіі прыроды. *Я спытаў у чалавека, // які прайшоў праз агонь // і воды, // і медныя трубы: // – Што сама цяжкае на гэтым свеце? І ён адказаў: – Прайсці праз вернасць [там жа].* Гэта «своеасаблівая формула» жыцця, сэнс чалавечага існавання. Літаратура – гэта ў першую чаргу чалавеказнаўства. Сам паэт не аднойчы сцвярджаў, што быць чалавекам ён рад і быць ім хацеу бы заусёды. Пазнанне чалавека і чалавецтва – галоўны змест паэзіі народнага пісьменніка. Вось чаму ў творах аўтара на першым плане заўважаецца адметная архітэктоніка. У верлібрах М. Танка – асобная структура радка, адметная служба слова, эмацыянальны і пачуццёвы лад.

У М. Танка ёсць шмат вершаў пра каханне – яркіх, змястоўных, душэўных, напрыклад, верлібр пра каханне «Аднойчы бедаку прысніўся пір...» [4, т. 4, с. 575]. Верш пабудаваны на асацыяцыях, на сінтаксічных і жыццёвых паралелях. Паэт паведамляе аб тым, што беднаму ды яшчэ галоднаму чалавеку «прысніўся пір». Але вось бяда – не было чым есці, бо за сталом не аказалася ніводнай лыжкі. Назаўтра, калі бедлага паклаў велізарную лыжку пад падушку, сон не паўтарыўся. Аўтар па асацыяцыі прыгадвае свой мінулы і цяперашні душэўны стан і той «казус», які адбыўся з ім самім. Паэт у вершы звяртаецца да сваёй каханай, у свабоднай імправізацыйнай манеры распавядае, што «адзіная», непаўторная нібыта таксама прыснілася яму, а можа ён сам намаляваў яе ў сваіх снах – «сустрэў у сне цябе». З той пары, кажа паэт, калі ён кладзецца спаць, дык на ноч зачыняе дзверы на ключ, каб

яна не знікла бяследна, не пакінула яго соннага, «каб не ўцякла». Але ці яна сама здагадалася пра небяспеку быць паланёнай, ці яе хто-небудзь папярэдзіў аб тым, але ўжо зараз яна і ў снах баіцца да яго прыходзіць «І ў сне асцерагаешся з'явіцца». Выдатны асацыятыўны верш пра незабыўнае і трапяткое пачуццё – каханне. У ім шмат цнатлівасці і захаплення каханай. Гэтыя радкі поўныя высокай паэзіі, тонкага пачуцця і глыбокай думкі – трапяткія і ледзь улоўныя душэўныя перажыванні, трызненні («яшчэ не думка, яшчэ не пачуццё»), якія выкладзены ў свабоднай вершаванай форме [6, с. 29]. Гэта і ёсць прыкметы і галоўная адзнака свабоднага верлібра. У асноўным такія вершы-верлібры ўздываюць дух, раскрываюць чалавечыя шляхі да асабістага шчасця, праблемы маральна-этычнага складу, тэмы кахання, пяшчоты і цнатлівасці, вернасці і здрады, глыбіні душы, духоўны пачатак у характары асобы.

Паэзія не суадносіцца з рэчаіснасцю, жывой і паўсядзённай рэальнасцю, а вынікае з яе. Верлібр, такім чынам, у паэзіі М. Танка (які ў свае трыццаць з гакам гадоў з'яўляўся хрэстаматыйным аўтарам і яго творы ўваходзілі ў мноства падручнікаў па беларускай літаратуры) стаў творчасці запатрабаваннем часу. Беларуская паэзія аднаўляла сваю жанравую і стыльвую спецыфіку. Абсяг тэм і вобразаў з'яўляўся надзвычай шырокім. На шматлікія рэчы варта было паглядзець з новых пазіцый. Як мы ведаем, каханне – самакаштоўная з'ява, але і тут патрабаваўся зусім іншы, скажам, традыцыйны погляд на высокае пачуццё. Такімі сталі творы «Адкуль у цябе столькі радасці», «Ноч без цябе», «Усе рэкі бяруць свой пачатак...», «Хто размер-каваў так на свеце...», «І радасць – ніякая радасць, а горыч», «Табе далі звычайнае імя», «Калі ў Харонавай бюракратычнай установе», «Не», «Мы звязаны з табой», «Даўней забівалі паслоў», «Шчаслівы дзень», «Даўно – яшчэ ў юнацтве...», «Ну што мне пажадаць».

Ну што мне пажадаць чалавеку,

Які на свет гэты з'явіўся?

Высокага мірнага сонца,

Бясконцых дарог і напеваў,

Нянавісці да ліхадзества,

Любові да свабоды і праўды,

Сяброў у цяжкую гадзіну,

Бо ў добры час – многа іх будзе,

Нялёгкага шчасця і хлеба,

Каб знаў іх сапраўдную вартасць [4, т. 4, с. 640].

Так сталася, што шматлікія вершы паэта – гэта адкрыты дыялог з самім сабою, з чытачом, са сваімі аднавяскоўцамі, з беларускім народам і роднай Беларуссю, гутарка з цэлым светам. Беларускі паэт звярнуўся да свабоднага верша, звярнуўся, каб стаць мэтрам верлібра ў сусветнай паэзіі. Верлібры Максіма Танка, удакладнім сказаннае раней, гэта падслуханае «біццё» сэрца,

кардыяграма чалавечых адчуванняў. Паэт адкрывае свет для сябе і сябе ў свеце, звяртаецца да раскрыцця загадкавасці Чалавека і Сусвету, мікракосмасу, асобы, і макракосмасу, прыроды.

Нацыянальны код паэзіі М. Танка раскрываецца у шматлікіх напрамках. Паэт піша і пра славетную «дынастыю» сялянскага роду, з якой не можа параўнацца «ніводная з каралеўскіх дынастый» (аднаіменны верш) [4, с. 323].

У іншым вершы-верлібры народны паэт удала перафразуе вядомую беларускую прымаўку: «Мая хата з краю», укладваючы ў гэты выраз зусім іншы, абсалютна новы змест, сцвярджаючы, што ў такой хаце «Усе дні – клапатлівыя, усе ночы – бяссонныя», бо сюды першымі грукаюць «вятры, збіўшыся з дарогі», «хмары, снежныя і дажджлівыя», любімыя «птушкі пералётныя», цікавыя «кірмашовыя дні» і спакойныя «працавітыя будні» [там жа]. Такая хата ніколі не ведае спакою, але затое ў ёй заўжды поўна гасцей, тут ніколі не смуткуюць, не гаруюць, тут часцей гучыць музыка і голасна спяваюць. І гэта не паэтычная дэкларацыя. Верш пабудаваны на частых сінтаксічных паралелях. Усім зместам аўтар даказвае, што ў такой хаце жывуць працавітыя і вясёлыя, радасныя і хлебасольныя, надзвычай шчырыя і шчодрія людзі. Верлібр хараша раскрывае найбольш значныя рысы нацыянальнага характару – гасціннасць, шчодрасць душы, шчырасць, чалавечнасць, веселасць, высокую культуру і духоўнасць беларусаў. Верш пабудаваны на выразна выяўленых асацыяцыях, на паступовым разгортванні думкі ў часе і прасторы. Эмацыянальны рэгістр твора ўзмацняецца ў яго сярэдзіне і крыху затухае ў заключэнні, каб даць мажлівасць самому чытачу зрабіць канчатковы вывад аб тым, ці можа быць «хата – з краю» ў людзей, якія шчодро нясуць ў сабе праўду зямнога існавання, рупяцца пра багацце ў сваім доме, дбаюць аб добрай рэпутацыі свайго жылля, сваёй Беларусі.

Глыбіню нацыянальнага самапазнання, народнай мудрасці і чалавечнасці раскрываюць такія вершы, як «Званалітыкі, скажыце...», «Ёсць у сусвеце планета Зямля...», «Поле», «Хто размеркаваў так на свеце...», «Дрэвы паміраюць...», «Усе рэкі бяруць свой пачатак...», «Што можа быць радасней...» [4, с. 327]. Творы заглыблены у само жыццё, у праўду чалавечага існавання на зямлі. Праўда ў мастацтве слова ў вершах М. Танка – гэта праўда класічнай паэтычнай школы, праўда «ідэі верша», глыбокай і прадуманай сур'ёзнай паэзіі. Паэзія верлібра ў М. Танка мае сваю адметную мову, уласную мову, на якой паэт вядзе гутарку со сваім народам. У такіх творах, у адрозненне ад навукі, мастацкая літаратура раскрывае з'яву цэласна, або'ёмна, маштабна, у рэальным перапляценні і ўзаемадзеянні яе разнастайных якасцяў і адметных асаблівасцей, паказвае з'яву з эстэтычных пазіцый. У верлібрах паэта слова перадае рэчаіснасць, паўстае ў выглядзе адпаведных эстэтычных вобразаў.

Асаблівы настрой і сугучнасць святла, хараства, праўды і дабрыні, цеплыні чалавечых ўзаемадосін выклікаюць верлібры паэта, у якіх уздымае ён эстэтычныя праблемы часу, пытанні мастацкай творчасці, чалавечай памяці, культурных традыцый, гаворыць пра неабходнасць і прагу духоўнас-

ці ў сучасным чалавеку. Вершы-верлібры: «І я знаў тых...», «Закалых-ваючы...», «Звычайна сур’ёзныя людзі...», «Калі завеш мяне...», «Пракладаючы новую дарогу...», «Ля дамашняга калодзежа», «Надпіс на камені» уздымаюць праблему мастака і мастацтва ў літаратуры і самім жыцці.

Пяром М. Танка «водзіць» беларускі народны дух, сэнс якога просты і зразумелы. Якія бываюць сэнсы? Вымысел, цвярозасць, рэалістычнасць, часцей за ўсё супрацьпастаўленне рэальнага і ірэальнага. Паэт шырока карыстаецца асацыятыўным мысленнем, карыстаецца умоўнасцю (ліст–поле, кніга – жніво).

Падвядзем пэўныя высновы. Верлібр М. Танка – гэта верш-развага, верш-думка, верш-ідэя, верш-роздум. Даверлівая размова з чытачом аб самым надзённым і набалелым. Паэзія М. Танка – паэзія адкрыццяў, паэзія пазнання добра і зла, паэзія ведаў, маральнай чысціні, даверу, чалавечнасці, спакою і грамадзянскай мужнасці.

Сапраўднае інтанацыйнае багацце разгортвае перад чытачом паэт у шматлікіх вершах-верлібрах, дзе раскрываецца духоўны набытак беларускага народа. Пяро паэта апісвае скруху і роздум, душэўнае ўзрушэнне, то сягаючы адным крылом у завоблачныя вышыні, то дакратваючыся да дарогі, то нібыта «пагладжваючы» лёгкім подыхам ветрыку веснавую рунь, вершаліны дрэў. Рытміка-інтанацыйны малюнак вершаў часта мяняецца. У верлібрах паэта – элегічны, мінорны настрой, вершы гучаць, як заклінанне, тэстамент паэта.

- *Накрыйце мяне рунню! – Просіць зямля.*
- *Накрыйце мяне зорным набам! – Просіць вада.*
- *Накрыйце мяне імглой! – Просіць лес.*
- *Накрыйце мяне цішынёй! – Просіць дарога.*
- А я перад сном:*
- *Накрыйце роднай песняй («Перад сном») [4, т. 4, с. 359].*

Верлібры Максіма Танка шырока прадстаўляюць свету Беларусь і беларусаў. Ва ўсіх яго вершах-верлібрах паўстаюць вобразы роднага дому, Радзімы, свету, таго асяроддзя, у якім жыў народны паэт.

Максім Танк – паэт глыбока філасофскага складу, паэт-мысліцель, аналітык, духоўны настаўнік. Падкрэслім, што глыбокае спасціжэнне навакольнага свету вызначаецца наяўнасцю такога маштабнага і аб’ёмнага паняцця, як філасафічнасць, у якой, удакладнім, па словах Л. М. Талстога, у роўнай ступені спалучаецца і настаўніцтва, і прароцтва. Настаўніцтва як навука жыцця, і прароцтва як прыродны дар прадбачыць. Настаўніцтва кліча да характа, дабра і праўды, а прарочы дух засцерагае ад збочванняў, хлусні і і падману.

Па прызнанні паэта, ва ўсіх яго вершах паўставалі і паўстаюць вобразы роднага дому, мілай сэрцу роднай Беларусі, знаёмага і шырокага свету, у якім таленавіты паэт жыў і тварыў. Выдатны натхнёны творца. Здзейсненае паэтам вартае сусветнага прызнання. А самае галоўнае, верлібры Максіма Танка носяць агульначалавечую маральную і духоўную каштоўнасць.

ЛІТАРАТУРА

1. *Калеснік, У. А.* Лёсам пазнае : выбр. літ. патрэты і нарысы / У. А. Калеснік. – Мінск : Маст. літ, 1982. – 560 с.
2. *Лявонава, Е. А.* Плыні і постаці : з гісторыі сусветнай літаратуры другой паловы XIX–XX ст.ст. / Е. А. Лявонава. – Мінск : Крыніца, 1998. – 336 с.
3. *Навумовіч, У. А.* Беларуская літаратура : вучэб. дапам. / У. А. Навумовіч. – 2-е выд., дап. – Мінск : Выш. шк., 2013. – 476 с.
4. *Танк, М.* Збор твораў : у 6 т. / М. Танк. – Мінск : Маст. літ., 1978–1980. – 6 т.
5. *Каваленка, В. А.* Голас чалавечнасці: пра некаторыя гуманістычныя матывы ў беларускай літаратуры / В. А. Каваленка. – Мінск : Навука і тэхніка, 1970. – 162 с.
6. *Клышка, А.* Права на верш / А. Клышка. – Мінск : Беларусь, 1967. – 175 с.

Поступила в редакцию 27.07.2021